

EĞİTİMİN TARİHSEL TEMELLERİ

EĞİTİMİN TARİHSEL TEMELLERİ

İnsanoğlunun varoluşundan beri uygarlık seviyesi ne olursa olsun, her toplumda bir eğitim sürecinden söz etmek olanaklıdır. Bu nedenle eğitim insanlık tarihi kadar eskidir. Başlangıçta planlı olmayan, **daha çok** aile ve çevrede etkileşim yoluyla gerçekleşen bu süreç zamanla kurumlaşmaya başlamıştır.

Eğitimin kurumsallaşması, uzun yıllar almıştır. Eğitimin çağdaş anlamda bilimselleşmesi ise özellikle 20. yüzyılın başlarında gerçekleşmeye başlamıştır. Günümüzde eğitim alanı kurumsallaşma ve bireyselleşmede hızlı yol almaya devam etmektedir.

Kitabımızın bu bölümünde eğitimin, tarihsel süreci ve temelleri üzerinde durulmuştur.

EĞİTİM VE TARİH

Eğitim, insanlığın varoluşundan bu yana süregelen bir toplumsal olgudur. İlk zamanlarda örgün bir yapıya sahip olmayan eğitim, bireylerin çevresinden edindikleri bilgilerle şekillenmiş ve zamanla kurumsallaşarak günümüzdeki modern yapısına kavuşmuştur. Çağdaş eğitim ise 20. yüzyılın başlarından itibaren gelişmeye başlamıştır.

Eğitim, bireylerin psikolojik, sosyal ve toplumsal varlıklarını sürdürebilmeleri için temel bir araçtır. Ayrıca, insanlığın yarattığı kültürel değerlerin gelecek nesillere etkin bir şekilde aktarılmasını sağlar. Tarih ise insanın geçmişteki davranış ve çabalarını anlamak için yaptığı bir bilimsel uğraştır. Tarihi, sosyal gerçeğin ve toplumun kesintisiz oluşumunu inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamak mümkündür.

Tarihin Eğitimdeki Rolü

Tarih biliminin eğitimdeki işlevleri şunlardır:

Toplumsal gerçeği anlamak: Tarih, bireylere geçmişten bugüne uzanan bir süreklilik içinde yaşadığımızı ve toplumsal değişimlerin nedenlerini kavrama yetisi kazandırır.

Tarihsel bilinç kazanma: Bireyler, tarihin değişim süreçlerini bilimsel bir anlayışla öğrenerek toplumsal ve doğal çevreyi insanlık yararına değiştirme bilincine sahip olur.

Ulusal ve evrensel değerleri anlamak: Tarih, bireylere ulusal kimlik bilinci kazandırdığı gibi insanlığın evrensel değerlerini benimsemelerini de sağlar.

Eleştirel ve analitik düşünme becerisi geliştirme: Tarihsel süreçleri öğrenen birey, eleştirel ve analitik düşünme becerilerini geliştirerek olayları nesnel bir şekilde değerlendirme yeteneği kazanır.

Eğitim Tarihinin Önemi

Eğitim tarihi, eğitimsel geleneğin köklerini inceleyen, geçmişteki toplumsal ortamın koşullarını değerlen-direrek bu birikimi günümüze aktarmaya çalışan bir bilim dalıdır. Geçmişte eğitim, öğretim ve öğrenme konularında neler yapıldığını, kullanılan yöntem ve tekniklerin hangi nedenlerle geliştiğini analiz ederek şu katkılarda bulunur:

Geçmişi ve bugünü anlama: Eğitim tarihi, eğitimin tarihsel gelişimini kavramamızı ve günümüz eğitim sorunlarını daha iyi değerlendirmemizi sağlar.

Yanılgılardan ders çıkarma: Geçmişte yapılan hataların tekrarlanmaması için veriler sunar.

Eğitimin kültürel birikimini inceleme: Eğitim tarihinin sağladığı bilgiler, hangi kültürel birikimlerin devam ettirilmesi gerektiğine dair kararlar almayı kolaylaştırır.

Günümüz eğitimine rehberlik etme: Eğitim tarihi, öğretmenlerin ve eğitimcilerin günümüz eğitim uygulamalarını daha iyi değerlendirmelerine ve atılımları bilimsel bir şekilde yorumlamalarına yardımcı olur.

Eğitimin Tarihsel Gelişimi

İlk Çağlarda ve Antik Dönemde Eğitimin Tarihsel Gelişimi

Yunan Medeniyetinde Eğitim

Eğitimin temelleri Yunan medeniyetinde atılmış ve bu medeniyet, Batı uygarlığının temelini oluşturmuş, aynı zamanda ona ilham kaynağı olmuştur. Eski Yunan'da toplum, köleler ve asiller olarak iki sınıfa ayrılmıştı. Eğitim yalnızca asillere özgü bir hak olarak görülüyordu.

Toplumsal Yapı ve Eğitim: Asiller, söylev sanatları, güzel konuşma, beden eğitimi ve spor gibi faaliyetlerle meşgul olurlardı. Bu etkinlikler, hem fiziksel hem de zihinsel gelişimlerini destekliyordu. Diğer yandan, köleler, asillerin tüm günlük işlerini yerine getirir, hatta çocukların eğitimiyle bile ilgilenirlerdi. Çocukları okula götürmek, gezdirmek ve eğitimiyle ilgilenmek gibi görevleri olan kölelere "pedagog" adı verilirdi. Ancak pedagogların görevi yalnızca çocuklara eşlik etmekle sınırlıydı; öğretim işi öğretmenler tarafından yürütülüyordu.

Eğitim Amaçları: Yunan medeniyetinde eğitimin temel amacı, iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Eğitim, bireylerin ahlaki, zihinsel ve bedensel açıdan gelişimini sağlamak, onları topluma faydalı bireyler haline getirmek için bir araç olarak görülüyordu. Bununla birlikte, eğitimin merkezinde vatandaşlık bilinci ve topluma hizmet etme sorumluluğu yer alıyordu.

Sparta ve Atina'nın Farklı Eğitim Sistemleri: Eğitim tarihi açısından Yunan medeniyetinde iki şehir devleti ön plana çıkar: Sparta ve Atina. Bu iki şehir, eğitim sistemleri ve amaçları açısından birbirinden oldukça farklıydı:

- **Sparta:** Spartalılar, askerî eğitime odaklanmıştı. Burada eğitim, çocukları disiplinli, cesur ve güçlü savaşçılar olarak yetiştirmeyi hedefliyordu. Fiziksel dayanıklılık, itaat ve cesaret öncelikli değerlerdi. Erkek çocuklar küçük yaşlardan itibaren askeri kamplarda eğitim görürdü.
- **Atina:** Atina'da ise eğitim **daha çok** bireyin zihinsel, kültürel ve sanatsal gelişimine odaklanıyordu. Söylev sanatı, felsefe, matematik ve sanat gibi konular eğitimde önemli bir yer tutuyordu. Atina'da eğitim, bireyin özgür düşünmesini, yaratıcı olmasını ve topluma katkıda bulunmasını sağlamayı amaçlıyordu.

Öne Çıkan Düşünürler: Yunan medeniyetinde eğitime dair önemli fikirler ortaya atan filozoflar arasında Sokrates, Eflatun (Platon) ve Aristoteles bulunmaktadır. Bu düşünürler, eğitimin bir devlet görevi olduğunu savunmuşlardır. Onlara göre eğitim, sadece bireysel gelişimi değil, aynı zamanda toplumun düzen ve devamlılığını sağlamak için bir araçtır.

Roma'da Eğitim

- Roma eğitimi, Yunan kültüründen büyük ölçüde etkilenmiş ve bu nedenle eğitimin temel amacı, Yunanlarda olduğu gibi "iyi vatandaş" yetiştirmek olmuştur.
- Öğretim dili genellikle Latince ve Yunanca idi.
- Romalılar, Yunan eğitim sisteminden devraldıkları unsurları kendi toplumsal ve kültürel yapılarına uyarlamışlar, eğitimin ağırlık noktasını beden eğitiminden çok felsefe, hukuk ve hitabet gibi entelektüel alanlara kaydırmışlardır.
- Roma'da eğitim, pratik yaşamla yakından ilişkilendirilmiştir ve bu nedenle pragmatik bir görüş benimsemiştir. Eğitim, bireylerin sosyal hayatta başarılı olmasını ve devlete hizmet edebilecek niteliklere sahip olmasını amaçlamıştır. Özellikle hitabet, hukuk ve devlet yönetimi gibi alanlar Romalı eğitim sisteminde önemli bir yere sahipti.
- **425 yılından** sonra Roma'da okul açma yetkisi tamamen devlete devredilmiş ve özel okul açma yasağı getirilmiştir. Bu durum, eğitimin devlet kontrolü altında düzenlenmesi gerektiği fikrini güçlendirmiştir.
- Bu dönemde eğitim alanında etkili olan önemli düşünürler arasında şunlar bulunmaktadır: Cicero, Seneca, Plutarkhos, Quintilianus, Vegetius ve Horatius.

Mısır'da Eğitim

- Mısır, çöl ve denizlerle çevrili coğrafi yapısı sayesinde dış istilalardan korunmuş, bu nedenle dış medeniyetlere büyük ölçüde kapalı kalmıştır. Bu durum, Mısır medeniyetinin kendine özgü bir yapıya sahip olmasına katkıda bulunmuştur.
- Mısırlılar bilim ve sanat alanında birçok ilke imza atmışlardır. Takvim, mumyacılık, tıp ve astronomi gibi alanlarda ileri düzeyde çalışmalar yapmışlardır. Yazıya büyük önem veren Mısırlılar, hiyeroglif yazıyı geliştirerek bilgi ve kültürlerini gelecek kuşaklara aktarmışlardır.
- Tapınak okulları Mısır eğitim sisteminin temelini oluşturmuş, bu okullarda eğitim gören öğrencilere mezuniyetlerinde diploma verilmiştir. Eğitim, sosyal tabakalar arasında yükselmenin tek yolu olarak görülmüştür. Yunan medeniyetine benzer şekilde, Mısır'da da sosyal sınıflar vardı ve eğitim, alt sınıflardan üst sınıflara geçişin kapısını açan bir araçtı.
- Kütüphaneler, Mısır'da büyük önem taşımış ve bu kurumların korunması için özel memurlar atanmıştır. Ancak, eğitim sistemi oldukça katıydı; disiplin çok sıkı ve sert kurallar çerçevesinde uygulanıyordu. Bu durum, öğrencilerin davranışlarının düzenlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.
- Mısır eğitim sistemi, bilimsel ve kültürel mirası koruma ve geliştirme konusunda dönemin diğer medeniyetleri üzerinde etkili bir model oluşturmuştur.

Orta Çağ Avrupası'nda Eğitim

- Orta Çağ Avrupası'na Hristiyanlık damgasını vurmuştur. Yunan ve Roma medeniyetlerinin "iyi vatandaş yetiştirme" amacı, Hristiyanlığın yoğun etkisiyle "dindar bireyler yetiştirme" hedefine dönüşmüştür. Bu dönemde eğitim, din ve Tanrı merkezli bir anlayışla şekillenmiş ve bilgiye erişim büyük ölçüde Kilise'nin kontrolü altında gerçekleşmiştir.
- Bu çağ, özellikle Batı Avrupa için "Karanlık Çağ" olarak da adlandırılmaktadır. Bunun nedeni, akıl ve bilimsel düşüncenin ihmal edilerek din eksenli, ezberci ve dogmatik bir eğitim anlayışının benimsenmiş olmasıdır. Ancak bu tanım, Orta Çağ'ın her yönünü ifade etmemekte, dönemin bilimsel ve entelektüel gelişmelerini görmezden gelebilmektedir.
- Bu dönemde toplum büyük ölçüde tarımla uğraşır. Bilgi, kuşaktan kuşağa yaşlılar tarafından aktarılır. Bu bilgi genellikle tarımsal üretimle sınırlıydı. Bu nedenle araştırma ve eleştirel düşünceye pek yer verilmez, ezbercilik ön planda tutulurdu. Eğitim, geniş halk kesimleri için ulaşılabilir olmaktan uzaktı; okuma yazma bilenler çoğunlukla din adamları ve seçkinlerdi.
- Orta Çağ'ın düşünce dünyasına katkı sağlayan önemli filozofları arasında şunlar yer alır: Anselmus, Aquina'lı Thomas, Roger Bacon, Albertus Magnus ve Ockhamlı William'dır.
- Orta Çağ'da eğitim, genellikle din merkezli kurumlar aracılığıyla verilirdi.

Orta Çağ'ın Öne Çıkan Eğitim Kurumları

- » Manastırlar
- » Kateşet
- » Şövalye okulları
- » Korporasyonlar (Esnaf loncaları)
- » Şehir okulları
- » Evrenkentler (Üniversiteler)

17 ve 18. yüzyıllar Avrupa'sında Eğitim

- **17.** ve 18. yüzyıllarda eğitim, Rönesans'ın getirdiği hümanist düşünceler ve Reform hareketlerinin etkisiyle daha birey merkezli bir hâl almıştır.
- Dinin eğitime etkisi azalmaya başladı; laik düşünceler eğitimde etkili olmaya başlamıştır.
- Aydınlanma çağı olarak bilinen 18. yüzyılda akıl, bilim ve bireysel özgürlük düşüncesi eğitime yön vermiştir. Eğitim, bilginin ezberlenmesinden ziyade, bireylerin düşünme ve sorgulama yeteneklerini geliştirmeye yönelik hâl gelmiştir. Eğitim, toplumun ilerlemesi ve refahı için bir araç olarak görülmeye başlanmıştır.

- Merkezi otoriteler, eğitimin devlet kontrolünde olması gerektiği fikrini benimsemiştir. Bu, ulusal eğitim sistemlerinin temelini oluşturmuştur.
- Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkelerde devlet eliyle okullar kurulmuştur.
- Jean - Jacques Rousseau'nun "Emile" adlı eseri, doğa ve çocuk merkezli eğitim anlayışını vurgulamıştır.
- Bu dönemde Petalozzi eğitimin bireysel gelişim sağlama amacını öne çıkarırken, Herbart eğitimin amacının çocuğun toplumsal düzene uyumunu sağlamak olduğunu ileri sürmüştür. Frobel de yine bireysel kişiliğin gelişimi üzerinde durmuş, yaparak ve yaşayarak öğrenmeyi vurgulamıştır.
- Çocukların doğal yeteneklerini geliştirecek bir eğitim sistemi önerilmiştir.
- Çocuğun ihtiyaçlarına, ilgilerine ve yaşına uygun eğitim anlayışı popülerlik kazanmıştır.
- Bilimsel devrimlerin etkisiyle eğitimde deney ve gözlem gibi yöntemler kullanılmaya başlanmıştır.
- Matematik, astronomi ve doğa bilimleri gibi alanlar eğitimin temel konuları arasında yer almıştır.
- Baskı makinelerinin gelişmesiyle birlikte kitaplara erişim kolaylaşmış ve okuma - yazma oranları artmıştır.
- Halk kütüphaneleri yaygınlaşmış ve bilgi daha geniş kesimlere ulaşmıştır.

- **17 ve 18.** yüzyıllarda eğitim hâlâ ağırlıklı olarak soylu sınıflara yönelik olmuştur. Alt sınıflar için eğitim daha sınırlı olmuş ve genellikle dini öğretilerle sınırlı kalmıştır.
- Comenius (Jan Amos Komensky), "Büyük Didaktik" adlı eserinde evrensel eğitimi savunmuştur ve öğretim yöntemlerine sistematik bir yaklaşım getirmiştir.
- Görsel materyallerin kullanımını ve çocuklara uygun bir öğrenme ortamını önermiştir.
- **18.** yüzyılda kadınlar için eğitim hâlâ oldukça sınırlıydı. Ancak bazı reform hareketleri, kadınların eğitime katılımını artırmayı teşvik etmiştir.
- Mesleki eğitim ile çıraklık sistemi yaygındı ve alt sınıflar için pratik bilgi kazandırmaya yönelikti.
- Ticaret, zanaat ve tarıma yönelik meslek eğitimleri ön planda olmuştur.
- **18.** yüzyılda üniversiteler, modern bilimlerin gelişimine katkı sağlayan kurumlar olarak **daha fazla** önem kazanmıştır. Bilimsel araştırmalara ve yeni bilgilere açık hâlâ gelmiştir.

İslam Dünyasında Eğitim

- Arap Yarımadası'nda İslamiyet'in doğuşundan önceki döneme "Cahiliye Dönemi" denilmesi, İslamiyet'in eğitime verdiği önemle açıklanabilir. Ancak bu dönemde eğitim adına hiçbir şeyin olmadığını söylemek doğru değildir. Cahiliye Dönemi'nde özellikle sözlü edebiyat, şiir ve hitabet gibi alanlarda gelişmeler olduğu bilinmektedir. Fakat sistematik bir eğitim anlayışı yoktu.
- İslamiyet'in doğuşuyla birlikte eğitimde büyük bir devrim yaşanmıştır. Hz. Muhammed'e inen ilk vahyin "Oku!" (Alak Suresi 96:1) şeklinde başlaması, İslamiyet'in eğitime verdiği önemin en açık ve önemli göstergesidir. Bu mesaj, bilgiye ulaşmanın ve bilginin aktarılmasının insanlık için ne kadar değerli olduğunu vurgular. Gelen vahiylerin yazılmasının gerekliliği ve bu vahiylerin ezberlenerek korunması, okuma - yazmayı ve eğitimi bir zorunluluk hâline getirmiştir.
- İslam toplumunda eğitim, sadece dini metinlerin öğrenilmesinin ötesine geçmiş ve felsefe, matematik, tıp, astronomi, fizik, kimya gibi bilimsel alanlara da genişlemiştir. Hz. Muhammed döneminde savaş esirlerinin, **on kişiye** okuma - yazma öğretilmeleri karşılığında serbest bırakılması gibi uygulamalar, eğitimin teşvik edilmesinin bir örneğidir. Bu, İslamiyet'in eğitime sadece dini bir görev değil, aynı zamanda sosyal bir kalkınma aracı olarak da baktığını gösterir.
- İslam dünyasında özellikle Emeviler ve Abbasiler döneminde eğitim çok ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Beytü'l-Hikme (Bilgelik Evi) gibi kurumlar sayesinde bilimsel çalışmalar teşvik edilmiş ve Yunan, Hint ve İran medeniyetlerinden eserler Arapçaya çevrilmiştir. Bu, İslam dünyasının Batı'dan çok ileride olduğu bir dönemdir.

- Medreseler, İslam dünyasında eğitimin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Nizamiye Medreseleri, sistemli eğitim veren ilk kurumlardandır ve birçok önemli âlim yetiştirmiştir. Bunun yanında İskenderiye Kütüphanesi gibi kurumlar ve Endülüs'teki Gırnata (Granada) gibi şehirlerdeki eğitim merkezleri, İslam dünyasının bilim ve eğitim alanındaki gücünü göstermektedir.
- Bu dönemde Farabi, Gazali, İbn-i Rüşd, İbn-i Sina, Biruni, İbn-i Haldun ve Sadi gibi önemli âlimler, sadece İslam dünyasına değil, aynı zamanda Batı'ya da önemli katkılarda bulunmuştur. Örneğin, İbn-i Sina'nın "El-Kanun fi't-Tıb" eseri, yüzyıllarca Batı tıp eğitiminde temel bir kaynak olmuştur. Aynı şekilde, İbn-i Rüşd'ün felsefi yorumları Avrupa'da skolastik düşünceyi etkilemiştir.
- Eğitimde hem dini hem de akli bilimlere yer verilmiş, bireylerin düşünme ve sorgulama yeteneklerini geliştirmesi hedeflenmiştir. İslam dünyasında bilim ve eğitimdeki bu ilerleme, Rönesans ve Aydınlanma dönemlerinde Avrupa'ya aktarılan bilginin temelini oluşturmuştur.

Endüstri Çağı

- Fransız İhtilali'nin etkisiyle eğitim, devletin temel görevlerinden biri olarak görülmeye başlandı.
- 1791 Fransız Anayasası, eğitimi devletin ücretsiz ve zorunlu olarak sağlaması gereken bir hak olarak tanımladı. Ancak bu anayasa hükmü uygulamada gecikmiş ve ancak **1882 yılında** zorunlu ve laik eğitim Fransa'da hayata geçirilebilmiştir.
- Fransız İhtilali'nin idealleri, eğitimin herkese eşit ve erişilebilir olması gerektiği fikrini yaygınlaştırdı.
- Eğitim, bireylerin sosyal ve siyasi haklar konusunda bilinçlenmesinin aracı olarak kullanılmaya başlandı.
- İlköğretimin zorunlu, ücretsiz ve genel bir şekilde sağlanması fikri yaygınlaştı. 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Avrupa'nın birçok ülkesinde zorunlu ilköğretim yasaları çıkarıldı.
- Din merkezli eğitim anlayışı, yerini laik ve devlet denetiminde bir eğitim anlayışına bıraktı. Özellikle Fransa'da **1882 yılında** zorunlu eğitimin laik temeller üzerine oturtulması bu dönüşümün önemli bir adımıdır.
- Endüstri Devrimi, okuma - yazma bilen bireylere ve teknik bilgiye sahip işgücüne olan ihtiyacı artırdı. Bu ihtiyaç, mesleki ve teknik eğitimin önem kazanmasına neden oldu.
- Merkezi otoriteler, eğitimi ulusal birliğin ve ekonomik kalkınmanın önemli bir aracı olarak görmeye başladı.
- Devlet kontrolünde eğitim sistemleri oluşturuldu ve eğitim programları standartlaştırıldı.

- Sanayileşmeyle birlikte, şehirleşmenin artışı ve işçi sınıfının büyümesi, geniş kitlelere yönelik eğitim ihtiyacını doğurdu.
- Toplumun farklı kesimlerine hitap eden devlet okulları açıldı.
- Kadınların eğitimi, Endüstri Çağı boyunca yavaş yavaş ilerleme kaydetti. Kadınlar için okullar açıldı ve kız çocuklarının temel eğitim alması teşvik edildi. Ancak bu süreç bazı ülkelerde gecikmeli gerçekleşmiştir.
- Endüstriyel üretimin artmasıyla teknik bilgi gereksinimi, meslek okullarının ve teknik eğitimin yaygınlaşmasına yol açtı. Teknik liseler ve mühendislik okulları gibi mesleki eğitim kurumları kuruldu.
- Baskı makinelerinin yaygınlaşması, kitapların ucuzlamasını ve bilgiye erişimin artmasını sağladı.
- Eğitim materyallerinde çeşitlilik ve okuma yazma oranlarında artış gözlemlendi.
- Eğitim, bireylerin sosyal sınıf atlaması için önemli bir araç olarak görülmeye başlandı.
- Eğitim fırsatları genişledikçe, sosyal eşitsizliklerin azaltılması hedeflendi.
- Avrupa'daki zorunlu eğitim reformları, diğer kıtalarda da benimsendi ve yaygınlaştırıldı.
- **20.** yüzyılın başlarına gelindiğinde, birçok ülkede devlet eliyle eğitim sistemleri gelişmiş bir yapıya ulaştı.

TÜRK TARİHİNDE EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk Türk Devletlerinde Eğitim

Hunlarda Eğitim

- Eğitimin temel amacı, sınırlardan gelecek saldırılara karşı uyanık, güçlülere karşı dayanıklı, sorumluluk sahibi, disiplinli, itaatkâr, yürekli ve cesur bireyler yetiştirmektir.
- Devlet yönetiminde ve sosyal yaşamda önemli olan töreye uygun ve bilge anlamına gelen "alp" insan tipi yetiştirmek hedeflenmiştir.
- Töre, Hun eğitim sisteminde belirleyici bir unsurdur. Töreye göre hakana itaat etme, yiğit ve cesur olma, ana - babaya saygı gösterme, küçükleri koruma, bağımsız olma, dayanışma, paylaşma, sözünde durma gibi erdemler eğitim yoluyla kazandırılıyordu.
- Şamanlar, Hunlarda yaygın birer eğitimci olarak görülüyordu.
- Din, töre ve gelenekler eğitimin temel unsurlarından biri olarak bireylerin değerlerini ve davranışlarını şekillendiriyordu.
- Çocukların ve gençlerin eğitiminden temel olarak aile sorumluydu. Eğitimin önemli bir bölümü, aile içinde geleneklerin ve değerlerin öğretilmesi yoluyla aktarılıyordu.

- Göçebe yaşam tarzı, savaşçılık ve yöneticilik gibi becerilerin eğitimin merkezine yerleşmesine neden olmuştur.
- Savaş eğitimi, bağımsız yaşama azminin geliştirilmesi ve mesleki becerilerin kazandırılması eğitimde önemli bir yer tutuyordu.
- Hayvancılık, dokumacılık, madeni eşya yapımı ve el zanaatları gibi konular eğitimin temel içerikleri arasındaydı.
- Mesleki beceriler, genellikle usta - çırak ilişkisi içinde uygulamalı olarak öğretiliyordu.
- Yoksul ve güçsüzlere yardım etme, dayanışma, paylaşma ve danışma gibi toplumsal erdemler eğitimin işlevleri arasında yer alıyordu.
- Eğitim, pratik bilgiye dayalı ve yaşam becerileri kazandırmaya yönelikti.
- Hun eğitim sistemi, bireylerde bağımsız ve özgür olma bilincini güçlendirmeyi hedefliyordu.

Göktürklerde Eğitim

- Göktürklerde eğitim anlayışı, Hunlarla büyük benzerlikler göstermiştir. Bu durum, Göktürklerin göçebe yaşam tarzının Hunların yaşam tarzına yakın olmasından kaynaklanmaktadır.
- Göktürkler, 38 harften oluşan gelişmiş bir alfabeyle sahipti. Bu alfabe, Türklerin ilk milli alfabesi olan Göktürk Alfabesidir. Bu durum, Göktürklerin dil, kültür ve eğitim alanında örgün bir yapıya sahip olduğunu kanıtlar.
- Göktürkler, yazılı kültür oluşturmuş ve Türk tarihinin ilk yazılı belgelerini bırakmışlardır. Orhun Yazıtları, Türk dilinin ve tarihinin en eski ve kesin belgeleridir. Bu yazıtlar, milletin siyasi, ahlaki ve toplumsal eğitimiyle ilgili önemli bilgiler içermektedir. Yazıtlarda Türklerin bağımsızlık, birlik ve dayanışma gibi değerleri öne çıkarılmıştır.
- Bilge Kağan, Kültigin ve Tonyukuk yazıtları, Göktürklerin eğitim anlayışını yansıtan en önemli eserlerdir. Bu yazıtlar, Türk halkına öğütler ve dersler içeren siyasi ve sosyal mesajlar barındırır.
- Göktürk hükümdarlarının 6. yüzyılda Çin hükümdarlarına Türkçe mektuplar yazdığı bilinmektedir. Ancak bu mektupların asılları değil, Çince çevirileri günümüze ulaşmıştır.
- Eğitim, töreye uygun olarak gerçekleştiriliyordu. Töre, Göktürklerin sosyal ve siyasi yaşamını düzenleyen en önemli yapı taşıydı.

- Göktürklerde eğitimin amacı, bireylerde bağımsızlık bilinci, cesaret, liderlik ve toplumsal sorumluluk gibi nitelikler kazandırmaktı.
- Göçebe yaşam tarzı, savaşçılık, hayatta kalma becerileri ve yöneticilik gibi alanlarda eğitimi öne çıkarmıştır.
- Hayvancılık, madencilik, dokumacılık ve silah yapımı gibi pratik beceriler eğitimin temel içeriklerinden biri olmuştur.
- Eğitim, aile içinde başlayıp toplumsal yaşamın içinde devam ediyordu. Aile, çocuklara töreye uygun değerler kazandırmada birincil sorumluluğa sahipti.

Uygurlarda Eğitim

- Uygurlar, yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluklarından biridir. Bu geçiş, onların eğitim, sanat ve kültür alanlarında daha örgün bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır.
- Yerleşik yaşam, planlı ve örgün eğitim - öğretim faaliyetlerinin başlamasına öncülük etmiş, eğitimde kurumsallaşmayı artırmıştır.
- Uygurlar, Maniheizm dinini benimseyerek eski Türk inanışlarından uzaklaşmış ve yaşam tarzlarında barışçıl bir dönüşüm gerçekleştirmişlerdir.
- Maniheizm, et ve süt tüketimini yasaklayan, yalnızca sebze tüketimini teşvik eden kurallarıyla savaşçı kimliklerinin zayıflamasına neden olmuştur.

- Uygurlar, Maniheizm'in etkisiyle Soğd alfabesinden türetilmiş 14 harfli bir alfabe kullanmış ve yazılı kültürlerini geliştirmişlerdir.
- Okuryazarlığın yaygınlaşması, toplumun bilgi düzeyini yükseltmiş, kâtiplik, bürokratik ve danışmanlık gibi mesleklerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.
- Yerleşik hayata geçişle birlikte sözlü töre bilgisi yerini yazılı kaynaklara bırakmış, Uygurlar kalıp baskı yöntemiyle kitaplar çoğaltarak yazılı eserlerini yaygınlaştırmıştır.
- Bu dönemde zengin bir edebiyat ve kültürel birikim oluşturulmuş, eğitim faaliyetleri yazılı kaynaklarla desteklenmiştir.
- Eğitim alanındaki gelişmeler Uygurların yalnızca kendi toplumlarıyla sınırlı kalmamış, öğretmenlik gibi mesleklerle diğer Türk ve yabancı devlet saraylarında etkili olmuşlardır.
- Eğitim sayesinde farklı kültürlere açıklık ve entelektüel bir birikim sağlanmış, bu durum Uygurları "en kültürlü ve eğitilmiş Türk toplumu" olarak ön plana çıkarmıştır.

- » İlk Türk devletlerinde coğrafi koşullar ve yaşam biçimi eğitim anlayışı ve uygulamalarını etkilemiştir.
- » İlk Türk devletlerinde verilen eğitimde töre önemli bir yere sahip olmuş, aileler çocukların ve gençlerin sosyalleşmeleri için özel çaba sarf etmiştir.
- » İlk Türk devletlerinde eğitim yoluyla hem cesur hem bilge olan insan tipi yetiştirilmiştir.
- » İlk Türk devletlerinde çocukların eğitiminde töre önemli bir rol oynamıştır.
- » İlk Türk devletlerinde en eski yazılı belgeler olarak kabul edilen Orhun Anıtları, eğitim tarihimiz ile çok yakından ilgili olan bilgileri kapsamaktadır.
- » İlk Türk devletlerinde pratik bilgi ve teknik becerilere önem verilmiştir.

Türklerde İslamiyet'in Kabulünden Sonra Eğitim

Talas Savaşı (751), Türklerin İslamiyet ile yoğun temasa geçtiği önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak İslamiyet'in tamamen benimsenmesi 10. yüzyılda Karahanlılar döneminde gerçekleşmiştir. Bu süreçte Türkler, İslamiyet ile kendi törelerini birleştirerek yeni bir kültürel sentez oluşturmuşlardır.

Türklerin İslamiyet'i kabulleri onların eğitimine başlıca şu özellikleri kazandırmıştır:

- Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra **ilk kez** medrese adı verilen düzenli ve planlı eğitim kurumlarını oluşturmuşlardır. Medreseler, dini bilgilerin yanı sıra fen bilimlerinin de öğretildiği kurumlar olarak önem kazanmıştır.

- Türk düşünürler ve eğitimciler, İslam dünyasının büyük düşünürlerinden etkilenmiş ve aynı zamanda onları etkilemiştir. Farabi, İbn Sina gibi isimlerden esinlenilmiş, Yusuf Has Hacib, Kaşgarlı Mahmud ve Hoca Ahmet Yesevi gibi düşünürler ise Türk - İslam kültürüne önemli katkılar sağlamıştır.
- İslamiyet, bilimin yüce tutulduğu bir din olarak Türklerin eğitim ve kültür anlayışını derinden etkilemiştir. Bu, Türklerin İslamiyet öncesi pratik bilgi ve zanaattan teorik ve akademik bilime geçişini kolaylaştırmıştır. Gökbilim, matematik, tıp ve mimari alanlarında önemli eserler ortaya konmuştur.
- İslamiyet'in kabulüyle Türkçeye birçok Arapça ve Farsça kelime girmiştir. Bu durum Türkçeyi zenginleştirmiş, ancak dilde yabancılaşma eğilimine de yol açmıştır. Öte yandan, Türkler Farsça ve Arapça eserler kaleme alarak bu dillerde de önemli katkılar sağlamışlardır.
- Eğitim sistemlerinde örgünleşmeye önem vermiştir. Planlı ve düzenli eğitim kurumları yaygınlaşmış, kitapların çoğaltılması ve bilgi aktarımı hız kazanmıştır.
- İslamiyet ile birlikte, eğitime ahlaki ve dini boyut kazandırılmış, ahiret hayatına hazırlık ön planda tutulmuştur. Ancak aynı zamanda dünya hayatına dair fen bilimleri ve sanat da önem kazanmıştır.
- İslamiyet, Türk kültürünün diğer Müslüman toplumlarla etkileşime girmesine zemin hazırlamış, bu etkileşim Türk-İslam sentezinin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu süreçte Türkler, kendi törelerini ve geleneklerini tamamen terk etmemiş, İslami değerlerle harmanlamıştır.
- Eğitim, İslamiyet sonrası daha disiplinli ve planlı hale gelmiştir. Medrese eğitimi teorik bilgiyi desteklerken, sanat ve zanaat gibi alanlarda usta-çırak ilişkisi devam etmiştir.

Karahanlılarda Eğitim

- Bu dönem Türk eğitim tarihinde bir dönüm noktasıdır. Hükümdarların bilime ve bilim adamına önem vermeleri neticesinde eğitim seviyesi çok yüksek bir düzeye ulaşmış, bir bilim ve kültür hayatı gelişmeye başlamıştır.
- Bu dönemde medrese adı verilen düzenli eğitim kurumları kurulmuştur.
- Medreseler, öğrencilerin İslam bilimlerini öğrendiği, bilgilerin toplandığı yerler olarak düzenlenmiştir.
- Öğrencilere parasız barınma ve harçlık sağlanması, medreselerin sosyal bir eğitim kurumu olarak işlev görmesini sağlamıştır.

Karahanlılarda Eğitime Katkıda Bulunan Bazı Düşünürler

Farabi: "Aristo'dan sonra ikinci öğretmen" olarak anılmıştır. Türk eğitim tarihinde doğrudan eğitim bilimine ilişkin görüşler öne süren ilk düşünürlerden biridir. Ona göre eğitimin amacı mutluluğu bulmak ve bireyi topluma yararlı hâle getirmektir.

Eğitim Yöntemleri:

- Kolaydan zora, basitten karmaşığa doğru gitme
- Örnek verme ve tekrarlama
- Araç gereç kullanımı

- Sınıf ortamından yararlanma
- Nezaket ve yumuşaklıkla davranma
- Ödüllendirme ve ılımlı bir disiplin
- Ceza gerektiğinde öfkeden uzak şekilde uygulanmalıdır.

Farabi'nin eğitim anlayışı, bireysel gelişimi ve toplumsal faydayı bir arada ele alır.

İbn-i Sina: Tıp, felsefe ve fen bilimlerinde önemli çalışmalarıyla tanınır. Eğitimin ve öğretmenliğin uzmanlık gerektirdiğini, bu nedenle herkesin öğretmen olamayacağını savunmuştur.

Eğitim Anlayışı:

- Çocuğun ilk eğitimi ahlak eğitimi olmalıdır.
- Öğretmen nitelikli ve uzman olmalı; dindar, dürüst, bilgili, insafli, temiz, nazik ve sabırlı olmalıdır.
- Çocukların yetenekleri tanınmalı ve onlarla ilgilenilmelidir.
- Öğretmen, yumuşak ve nazik bir tutum sergilemeli ancak otoriteyi kaybetmeyecek bir denge kurmalıdır.

Biruni: Matematik, astronomi, fizik, kimya, eczacılık ve felsefe gibi alanlarda çok yönlü çalışmalar yapmıştır. Bilimde gözlem ve deneye dayanılması gerektiğini savunmuş, bilimsel yöntem ve ilkeleri geliştirmiştir. Eğitim anlayışı, rasyonel düşünce ve deneysel yöntem üzerine kuruludur.

Yusuf Has Hacip: "Kutadgu Bilig" adlı eseriyle Türk kültür ve eğitimine önemli katkılar sağlamıştır. Ahlak ve fazilet eğitimi üzerinde durmuştur. Anne - babalara, çocuklarına erdem ve bilgi kazandırmaları konusunda öğütler vermiştir. Yöneticilere, halkı mutlu edecek şekilde adil yönetim için öğütlerde bulunmuştur.

Kaşgarlı Mahmut: Türkçenin ilk sözlüğü olan Divan-ü Lügati't-Türk adlı eseriyle tanınır. Çocuk eğitimine ilişkin görüşleri ve Türk kültürünü tanıtmaya çabaları önemlidir. Türk dilini öğretirken, Türk kültür ve değerlerini aktarmayı öncelikli bir hedef hâline getirmiştir. Türk halk oyunları, bilgi gelenekleri ve edebiyatını eserinde aktarmıştır.

Ahmet Yesevi: Divan-ı Hikmet adlı eseriyle Türk-İslam tasavvuf anlayışının öncülerindedir. Türklerin İslamiyet'e ve tasavvufa dayalı eğitiminde etkili olmuştur. Etkileri Orta Asya'dan Batı Asya'ya ve günümüze kadar sürmüştür. Onun eğitimi, ahlaki ve dini değerlerin bireylerde şekillenmesine odaklanmıştır.

Selçuklular Döneminde Eğitim

Selçuklu devlet adamları, eğitim - öğretim ve bilime büyük önem vermiş, bu alanların gelişimi için çaba göstermişlerdir.

Medreselerin Kurulması ve Yaygınlaşması

- İlk Selçuklu medresesi, **1040 yılında** Tuğrul Bey tarafından Nişabur'da kurulmuştur.
- Alparslan döneminde, **1067 yılında** Bağdat'ta Nizamiye Medreseleri kurulmuş ve hukuk, din, dil eğitimi yapılmıştır.
- Nizamiye Medreselerinin yanında Danişmendli Medreseleri ve Konya Selçuklu Medreseleri de eğitim kurumları arasında yer almıştır.
- Medreseler, yoksul ve yetenekli çocukları eğiterek topluma kazandırma, İslamiyet'i yeni benimsemiş Oğuz topluluklarının inançlarını pekiştirme ve din adamı ile memur yetiştirme görevlerini üstlenmiştir.

Medreselerin Eğitim Sistemi

- Eğitim dili Arapça olup, yıl esası yerine kitap bitirme sistemi uygulanmıştır.
- Öğretim **daha çok** ezbere dayanmıştır.
- Hocalar, hükümdar veya vezir tarafından atanan, toplumda saygınlık kazanmış kişilerden seçilirdi.
- Öğrenciler için yaş sınırı yoktu; eğitim burslu olup, öğrenciler medreselerde barınırdı.

- Medreselerin gelir kaynakları vakıflardan sağlanmıştır.

Atabeylik Sistemi

- Büyük Selçuklular Dönemi'nde kurulan atabeylik sistemi, özellikle Türk - İslam devletleri tarafından kullanılan bir yönetim ve eğitim modeliydi.
- Hükümdar çocuklarına melik deniliyordu. Melikler küçük yaşlarda illere vali olarak gönderiliyorlardı.
- Atabeylik; hükümdar çocuklarına devlet yönetimi ve savaş işlerini öğretmek, onlara danışmanlık yapmak amacıyla bazı tecrübeli kişilerin öğretmen olarak görevlendirilmesi sistemine deniyordu.
- Bu öğreticilere atabey denirdi. Örneğin Alparslan'ın veziri Nizamülmülk'ü, oğlu Melikşah'a atabey olarak tayin etmesi.
- Atabeyler şehzadeleri hem eğitiyor hem de koruyorlardı.

Ahilik Kurumu

- Ahilik, Selçuklu Dönemi'nde bir yaygın eğitim kurumu olarak küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları kapsayan bir teşkilattı.
- İş başında ve iş dışında eğitim verilerek mesleklerin dürüstlük ve özenle yapılması sağlanırdı.
- Ahiliğin en önemli temel felsefesi "kamil insan" yetiştirmektir.

- Dinin esasları, okuma yazma, insanlık terbiyesi, temizlik, ocağın düzeni ve gelenekler, öğretilen başlıca konulardı.
- **13.** yüzyılda Kırşehir'de Ahi Evran tarafından kurulan Ahilik, Osmanlı Devleti'nin ilk yüzyıllarında da etkili olmuştur.

Kütüphaneler ve İlköğretim: Camilerin bitişiğine yapılan ve "kütüphane" denilen okullarda çocuklara okuma yazma, Kur'an, din bilgisi ve aritmetik gibi temel bilgiler verilirdi.

Yaygın Eğitim Kurumları: Cami ve mescitler, saraylar, kütüphaneler ve Ahilik teşkilatı, Selçuklu Dönemi'nde önemli yaygın eğitim kurumları olarak işlev görmüştür.

Eğitimde İnsan Tipleri: Selçuklular Dönemi'nde alp (savaşçı), gazi (dini savaşçı) ve veli (manevi lider) insan tipleri bir arada bulunmuş ve eğitim bu değerlerin gelişmesini hedeflemiştir.

Selçuklular Dönemi'nde Eğitime Katkıda Bulunan Bazı Düşünürler

Nizamülmülk: Alparslan ve Melikşah dönemlerinde **30 yıla** yakın vezirlik yapmıştır. Nizamiye Medreselerinin kurulmasında öncü rol üstlenmiş ve bu medreseler Selçuklu eğitim sisteminin temel taşı olmuştur. Melikşah'a atabeylik yaparak şehzade eğitimi konusunda örnek bir uygulamayı hayata geçirmiştir. Siyasetname adlı eseri, devlet yönetimi konusunda hükümdarlara yol gösterici bilgiler sunarak eğitim ve yönetim literatürüne önemli bir katkı sağlamıştır.

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî: Konya'da yaşamış bir mutasavvıf ve düşünürdür. Hoşgörü, insan sevgisi ve evrensel değerleri savunmuştur. Mesnevi ve diğer eserlerini okutmak için "Dar'ül Mesnevi" adında medreseler kurulmuştur. İnsanın eğitilebilir bir varlık olduğuna inanmış ve eğitimin çevre üzerindeki etkisine vurgu yapmıştır. Eğitimde yumuşaklık ve teşvik edici yöntemleri benimsemiştir.

Yunus Emre: Eskişehir ve çevresinde yaşamıştır. Tasavvufi eğitim anlayışını benimsemiş ve şiirlerinde halk diliyle yazmayı tercih etmiştir. Türkçenin korunup gelişmesine önemli katkılarda bulunmuş, hoşgörü ve insan sevgisine büyük değer vermiştir. Eğitimin **asıl** amacının insanın kendisini tanıması ve olgunlaşması olduğunu savunmuştur.

Nasrettin Hoca: Akşehir ve çevresinde yaşamıştır. Halkı eğitmek ve düşündürmek amacıyla güldürü yolunu kullanmış bir halk eğitimcisidir. Fıkralarıyla insanlara ders verme ve toplumsal eleştiri yapma yöntemini benimsemiştir.

Aşık Paşa: Garipname adlı eseriyle tanınır ve eserlerini halkın anlayabileceği bir dilde yazmıştır. Türkçenin korunup gelişmesine büyük katkı sağlamış, halk arasında eğitimi ve tasavvufi öğretileri yaymayı amaçlamıştır.

Hacı Bektaş Veli: Tasavvufi eğitim anlayışıyla hareket etmiş ve Makalat adlı eserinde ahlaki ve dini konuları ele almıştır. Türkçenin korunması ve geliştirilmesi konusunda önemli çalışmalar yapmıştır. Hoşgörü ve insan sevgisini temel almış, "Kendisini arıtmayan, başkasını arıtamaz" görüşünü savunarak ahlaki ve bireysel gelişime vurgu yapmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Eğitim

Bu dönem üç başlık altında incelenebilir.

Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Olan Dönem

Sıbyan Mektepleri (Okul Öncesi ve İlköğretim): Osmanlı Devleti'nde hem okul öncesi hem de ilköğretim seviyesindeki eğitim kurumlarıydı. "Mahalle mektepleri" olarak da bilinen bu okulların giderleri vakıflar tarafından karşılanırdı. Eğitim, din merkezli olup, genelde Kur'an okuma, yazma ve temel dini bilgiler üzerine kuruluydu. Şehirlerde yazı eğitimi de verilirdi. 3 - **6 yaş** arası çocuklar için, camilerde din duygusunu aşılama amacıyla okul öncesi bir eğitim verilirdi. Sıbyan Mekteplerine gitmek başlangıçta zorunlu değildi. Ancak II. Mahmut döneminde çıkarılan bir fermanla zorunlu hâle getirilmiştir. Eğitimciler genellikle medrese mezunları ya da kendi kendine okuma yazmayı öğrenen kişilerden atanırdı.

Medreseler (İlk, Orta ve Yükseköğretim): Osmanlı eğitim sisteminin temelini oluşturan, vakıflar yoluyla kurulan ve giderleri vakıflar tarafından karşılanan kurumlardı. Medreseler, ilköğretimden yükseköğretime kadar kademeli bir yapıdaydı ve bürokrat, yargıç, doktor, imam gibi meslek grupları için eğitim verilirdi. İleri din bilgisi yanında mantık, metafizik, geometri ve matematik gibi dünyevi bilimler de okutulurdu. Özellikle duraklama ve gerileme dönemlerinde, eğitimde ezberci ve aktarmacı yöntemler ağırlık kazanmış, bu durum medreselerin etkinliğini azaltmıştır. Batıdaki bilimsel gelişmelerin takip edilmemesi, rüşvet ve adam kayırmancılığın yaygınlaşması, medreselerin zayıflamasına yol açmıştır. Medrese mezunları müderris, müftü, kadı, defterdar, hekim, imam ve nişancı gibi önemli pozisyonlara atanırdı.

Enderun Mektebi: Osmanlı Devleti'nin himayesindeki Hristiyan çocuklardan seçilen üstün zekâlı ve yetenekli çocukları devlet adamı ve asker olarak yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Çocuklar zekâsı, yeteneği, yüz güzelliği, boy ve posu dikkate alınarak bu okullara seçilirlerdi. Türkçe, Farsça, edebiyat, tarih, matematik gibi derslerin yanı sıra spor (ok atma, güreş, at binme), sanat (minyatür, hat, ciltçilik) ve musiki eğitimi verilirdi. Enderun, devletin siyasi ve askeri kadrolarına lider yetiştirmekle kalmamış, aynı zamanda şair, sanatçı ve musiki ustaları da yetiştirmiştir.

Askeri Eğitim Kurumları: Osmanlı'nın askeri gücünü desteklemek için çeşitli eğitim kurumları oluşturulmuştu. Bu eğitim kurumlarından başlıcaları şunlardır:

- **Acemioğlanlar Mektebi;** Hristiyan çocukların yeniçeri olarak yetiştirilmek üzere eğitildikleri eğitim kurumlarıdır.

- **Tophane**; top döküm ve yapımı ile ilgili eğitim veren kurumdu.
- **Tüfekhane**; tüfek yapımı eğitimi veren okuldu.
- **Kılıçhane**; kılıç yapımının öğretildiği okuldu.
- **Mehterhane**; askeri marşların çalındığı ve öğretildiği kurumdu.

Bu okullar, teknik bilgi kadar liderlik becerileri ve disiplinli bir askeri yapı oluşturmaya odaklanmıştır.

İlk Batılı Eğitim Kurumları: Osmanlı Devleti'nde savaş yenilgilerinin artması ve teknik yetersizliklerin fark edilmesi üzerine, özellikle askeri alanda Batılılaşmaya yönelik eğitim kurumları açılmıştır. Bu kurumlar modern eğitim anlayışının Osmanlı'ya girişinde önemli bir yer tutar. Açılan bazı önemli askeri okullar şunlardır:

- **Mühendishane-i Bahr-i Hümayun (1773):** Osmanlı donanmasına subay yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Denizcilik eğitimi ile modern matematik, geometri, haritacılık gibi bilimler bu kurumda öğretilmiştir.
- **Mühendishane-i Berr-i Hümayun (1795):** Kara ordusu için subay yetiştiren bu okul, mühendislik eğitiminin temellerini oluşturmuştur.
- **Mekteb-i Harbiye (1834):** Subay yetiştirmek amacıyla kurulan bu okul, Osmanlı'nın kara ordusunun modernizasyonunda önemli bir rol oynamıştır.
- **Mekteb-i Tıbbiye (1827):** Osmanlı'da modern tıp eğitimi veren ilk Batılı tarzda eğitim kurumudur. Bu okul, sivil eğitimde Batılılaşmanın ilk örneklerinden biridir.

Bu okullar, yalnızca askeri alanlarda değil, Osmanlı eğitim sisteminin modernleşmesinde de öncü olmuşlardır. Buradan mezun olan subaylar, aynı zamanda sivil okullarda müspet bilim derslerinin öğretmenliğini yaparak bilgiyi yaymışlardır.

Azınlık ve Yabancı Okullar:

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimler, kendi ibadethanelerinde açtıkları okullarla eğitimlerini sürdürmüşlerdir. Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanı (1856) ile azınlık ve yabancı okulların açılması kolaylaşmış, bu durum azınlıklar ile Osmanlı yönetimi arasındaki ilişkilerde önemli sonuçlar doğurmuştur.

Azınlık Okulları: Osmanlı'daki gayrimüslim vatandaşlar, maddi durumlarının iyi olması nedeniyle Avrupa'da eğitim görme veya kendi okullarında modern eğitim alma imkânına sahiptiler. Ancak bu okulların, zamanla milliyetçi fikirlerin yayılmasında etkili olduğu gözlenmiştir. Bu durum, Osmanlı vatandaşlığı düşüncesinin uygulanmasını zorlaştırmıştır.

Yabancı Okullar: Osmanlı Devleti, kapitülasyonlar çerçevesinde yabancılara eğitim alanında serbestlik tanımıştır. Batılı misyonerler, Osmanlı topraklarında dini faaliyetlerle başlayan çalışmalarını daha sonra kiliseleri bünyesinde açtıkları okullarla genişletmişlerdir. Ayrıca yabancı elçiliklerin açtığı okullar da modern eğitimde etkili olmuştur.

Yabancı okullar, modern eğitim yöntemlerinin ve gereçlerinin kullanılmasında, yabancı dil eğitiminin yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Özellikle Tanzimat sonrası hızla artan bu okullar, sosyal farklılıkları derinleştirmiş ve milliyetçi hareketlere zemin hazırlamıştır.

Matbaanın Kullanılışı ve Etkileri

Osmanlı Devleti'nde matbaanın kullanımı, III. Ahmet döneminde (1727) Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın desteğiyle İbrahim Müteferrika tarafından başlatılmıştır. İlk matbaada tarih, coğrafya, matematik gibi bilimsel eserler basılmıştır. Ancak dini kitapların basımı yasaklanmıştır. Bu yasak, şer'i kaygılar kadar hattatlık mesleğinin korunması amacıyla alınmıştır. Osmanlı Devleti'nde matbaanın kullanımı gecikmiş ve sınırlı kalmıştır.

Matbaanın Geç Kullanılmasının Nedenleri:

- Geleneksel yöntemlere bağlılık.
- Okur - yazar oranının düşük olması.
- Toplumun matbaaya karşı kültürel direnci.

Etkileri:

- Matbaanın kullanılması, bilimsel bilgiye ve haberlere ulaşımı kolaylaştırmış, eğitimde bilgi paylaşımını hızlandırmıştır.
- Matbaanın geç gelmesi, Osmanlı'nın bilim ve eğitimde Avrupa'nın gerisinde kalmasında önemli bir faktör olmuştur.
- İlk dönemlerde sınırlı sayıda eser basılmış olsa da, matbaa, Osmanlı eğitim sisteminde modernleşme yolunda bir adım olmuştur.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Eğitim

İlköğretim Düzeyi:

- Sıbyan ya da Mahalle Mektepleri varlıklarını sürdürmüş ve ilköğretim düzeyinde eğitim sağlamıştır. Bu okullarda Kur'an okuma, Türkçe, yazı ve ahlak dersleri verilmiştir.
- Tanzimat döneminde falaka yasal olarak kaldırılmış, disiplin yöntemlerinde değişikliğe gidilmiştir.

Ortaöğretim ve Liseler:

- Ortaöğretim düzeyinde Rüştîye Mektepleri kurulmuş ve yaygınlaştırılmıştır.
- Lise seviyesindeki İdadiyeler açılmış, özellikle askeri idadiler önemli bir rol üstlenmiştir.
- İstanbul'da açılan ve hâlâ eğitim veren Galatasaray Sultanisi bu dönemde kurulmuştur.
- Sultaniler, modern eğitimin ilk örnekleri arasında yer almış, ders programlarında Türkçe, tarih, coğrafya gibi dersler bulunmuştur.

Mesleki ve Teknik Eğitim:

- Tanzimat ve Meşrutiyet döneminde mesleki eğitim kurumları büyük önem kazanmıştır: Askeri Baytar Mektebi, Orman Mektebi, Erkek ve Kız Sanayi Mektepleri, Güzel Sanatlar Mektebi, Ticaret Mektebi, Ziraat Mektepleri.
- Bu okullar, modern meslek eğitiminin temellerini atmıştır.

Yükseköğretim ve Üniversite:

- 1863'te Darülfünun (üniversite) açılmış, ancak çeşitli nedenlerle kesintiye uğramıştır. 1900'lü yıllarda düzenli bir şekilde öğretime başlamıştır.
- Meşrutiyet döneminde, kızlar için yükseköğretim kurumu açılarak bu alanda bir yenilik gerçekleştirilmiştir.

Öğretmen Eğitimi:

- 16 Mart 1848'de İstanbul'da Darülmuallimin adıyla ilk öğretmen okulu kurulmuştur.
- Ders programında Farsça, aritmetik, geometri, astronomi, alan ölçümü ve coğrafya yer almıştır.
- 1870'te kız öğretmen yetiştirmek amacıyla Darülmuallimat açılmıştır. Bu okul, kızların eğitimine verilen önemin artışı göstermektedir.

Azınlık ve Yabancı Okullar:

- Azınlık ve yabancı okulların sayısı bu dönemde hızla artmıştır. Robert Koleji (1863) ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji gibi önemli yabancı okullar açılmıştır.
- Bu okullar modern eğitim gereçleri ve yöntemlerini Osmanlı eğitim sistemine taşımış, ancak aynı zamanda milliyetçi fikirlerin yayılmasına da neden olmuştur.

Okul Öncesi Eğitim:

- Meşrutiyet döneminde okul öncesi eğitimde ilk ciddi çalışmalar başlamıştır.
- Anaokulu açılması girişimleri yapılmış ve çocuk eğitimi önem kazanmıştır.

Medreselerin Durumu:

- Medreselerin ıslah edilmesi için çaba harcanmış, ders programlarında modernleşme girişimleri yapılmıştır. Ancak bu süreç tam anlamıyla başarılı olmamıştır.
- Öğretim yöntemlerinde kısmen de olsa öğrenci merkezli yaklaşımlar benimsenmiştir.

Eğitimde İdeoloji:

- Tanzimat döneminde "Osmanlıcılık" ideali öne çıkarken, Meşrutiyet döneminde bu anlayış yerini "Türkçülük" idealine bırakmıştır.
- Ders kitapları ve programlar, toplumu bu ideallere yönlendirmek amacıyla düzenlenmiştir.

Genel Gelişmeler:

- Eğitim sisteminde modernleşme çabalarına rağmen, parasal kaynak yetersizliği nedeniyle ilköğretim ihmal edilmiştir.
- Maarif Nezareti, eğitim istatistikleri ve yıllıkları yayınlayarak eğitim sorunlarını tespit etmeye çalışmıştır.
- Öğretmenlik mesleğinin kurumsallaşması adına ilk adımlar atılmıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin Başlıca Eğitim Düşünürleri

- » Padişah Abdülmecid
- » Ahmet Cevdet Paşa
- » Ziya Paşa
- » Ali Suavi
- » Satı Bey
- » Akif Paşa
- » Tefik Fikret
- » Ömer Seyfettin
- » Ali Paşa
- » Saffet Paşa

- » Namık Kemal
- » Reşit Paşa
- » Ahmet Kemal Paşa
- » Münif Paşa
- » Selim Sabit Efendi
- » Emrullah Efendi
- » Halide Edip Adıvar
- » Ethem Nejat
- » Mehmet Akif Ersoy
- » Prens Sabahattin

Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde Eğitim: Gelişim Süreci ve Reformlar

Cumhuriyet dönemi eğitimi, Millî Mücadele sırasında başlayan bir yeniden yapılanma sürecinin sonucunda şekillenmiştir. Bu süreç, Cumhuriyetin ilanı ile hız kazanmış, eğitimde laiklik, millîlik ve çağdaşlık gibi temel ilkeler doğrultusunda köklü reformlar gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyetin **ilk yıllarından** günümüze kadar eğitimde yaşanan önemli gelişmeler şu şekilde sıralanabilir:

Kurtuluş Savaşı ve Eğitim: Temel İlkelerin Belirlenmesi

Millî Mücadele Dönemi (1919-1922): Anadolu'da işgal kuvvetleri eğitim kurumlarını propagandaları için kullanırken, bazı okullar kapatılmıştır. Bu dönemde öğretmen ve öğrenciler Millî Mücadele'ye destek vermiştir.

Maarif Kongresi (1921): Ankara'da toplanan kongrede eğitim sisteminin temelleri atılmış, ilkokul ve orta-öğretim programları ile köy öğretmenlerinin yetiştirilmesi gibi konular ele alınmıştır.

Heyeti İlmîye Toplantıları (1923-1926): Bu toplantılar Millî Eğitim Şûralarının başlangıcı sayılır. Eğitimde modernleşme ve laikleşme kararları bu toplantılarda alınmıştır.

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Eğitim Reformları (1923-1938)

Tevhid-i Tedrisat Kanunu (1924): Eğitimde ikili yapı kaldırılmış, tüm okullar Millî Eğitim Bakanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Medreseler kapatılarak laik eğitim anlayışı benimsenmiştir.

Yeni Türk Harflerinin Kabulü (1928): Latin alfabesinin kabulüyle okuma - yazma seferberliği başlatılmış, bu süreçte Millet Mektepleri açılmıştır.

Türk Tarih Kurumu (1931) ve Türk Dil Kurumu (1932): Türk kültür ve tarihine yönelik bilimsel çalışmaları teşvik etmek amacıyla kurulmuştur.

Halkevleri (1932): Halkın eğitimine katkı sağlamak amacıyla kurulmuş, okuryazarlığın artırılmasında önemli rol oynamıştır.

Karma Eğitim (1927): Kız ve erkek öğrencilerin aynı sınıflarda eğitim görmesi kararı alınmıştır.

Maarif Teşkilatı Kanunu (1926): Eğitim sistemi yeniden yapılandırılmış, öğretmen yetiştirme programları düzenlenmiştir.

Köy Eğitimi: Köy okulları açılmış, köylerdeki eğitim sorunlarının çözülmesine yönelik adımlar atılmıştır.

Köy Enstitüleri ve Çok Partili Dönem (1939-1960)

Köy Enstitüleri (1940): Kırsal kesimde öğretmen ve teknik eleman yetiştirmek amacıyla açılmıştır. Bu kurumlar, eğitimle kalkınmayı birleştiren özgün bir model sunmuştur.

Millî Eğitim Şûraları (1939): Eğitimde modernleşme, öğretmen eğitimi ve program geliştirme konularında kararlar almak için düzenlenmiştir.

Üniversite Reformları (1933): Darülfünun yerine İstanbul Üniversitesi kurulmuş, modern bir üniversite sistemi oluşturulmuştur.

Eğitimde Demokratikleşme: II. Dünya Savaşı sonrası demokratikleşme süreciyle birlikte eğitimde fırsat eşitliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapılmıştır.

Kalkınma Planları ve Eğitim Reformları (1960-1980)

Beş Yıllık Kalkınma Planları: Eğitimde planlı kalkınma dönemi başlamış, hedefler doğrultusunda okullaşma oranının artırılması amaçlanmıştır.

Milli Eğitim Temel Kanunu (1973): Eğitim sisteminin ilkeleri ve yapısı belirlenmiş, okulöncesi, temel, orta ve yükseköğretim olarak düzenlenmiştir.

Yükseköğretim Reformları: Üniversitelerin özerk yapıları güçlendirilmiş, yükseköğretimde nitelik artırılmaya çalışılmıştır.

Mesleki Eğitim: Mesleki ve teknik okulların sayısı artırılarak ekonomik kalkınmaya yönelik nitelikli iş gücü yetiştirme hedeflenmiştir.

Modern Eğitim ve Yükseköğretim Reformları (1980-2020)

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu (1981): Tüm yükseköğretim kurumları YÖK çatısı altında toplanmıştır. Öğretmen yetiştiren kurumlar üniversitelere bağlanmıştır.

Anadolu Liseleri (1975'ten itibaren): Yabancı dil ağırlıklı eğitim veren bu liseler modernleşme sürecinde önemli bir yer tutmuştur.

8 Yıllık Zorunlu Eğitim (1997): Temel eğitim süresi **8 yıla** çıkarılmış, ilköğretim birleştirilmiştir.

Eğitim Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması (1997): Öğretmen yetiştirme süreçleri yeniden düzenlenmiştir.

Günümüz Eğitim Reformları ve Dijitalleşme (2000 ve Sonrası)

FATİH Projesi (2012): Eğitimde teknoloji kullanımını artırmak amacıyla başlatılmış, akıllı tahtalar ve tabletler sınıflara dağıtılmıştır.

4+4+4 Eğitim Sistemi (2012): Eğitim sistemi yeniden yapılandırılmış, zorunlu eğitim **12 yıla** çıkarılmıştır.

Kodlama ve Çağdaş Dersler: Müfredata kodlama, yapay zeka, çevre bilinci ve girişimcilik gibi dersler eklenmiştir.

Uzaktan Eğitim (Pandemi Dönemi): Pandemi sürecinde uzaktan eğitim modeli benimsenmiş, EBA platformu etkin şekilde kullanılmıştır.

2023 Eğitim Vizyonu: Eğitimde kaliteyi artırmak ve geleceğin ihtiyaçlarına yönelik bir sistem geliştirmek için hedefler belirlenmiştir.

Öğretmenlik Meslek Kanunu (2022): Öğretmenlerin kariyer basamakları ve hakları yeniden düzenlenmiştir.

YKS'de Barajın Kaldırılması (2022): Üniversiteye geçişte baraj puanı uygulaması sona erdirilmiştir.

Çevre Dostu Okullar Projesi: Eğitim kurumlarında sürdürülebilirlik ve çevre bilinci artırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde eğitim, Cumhuriyetin ilanından itibaren laik, millî ve çağdaş ilkeler doğrultusunda gelişmiştir. Bu süreçte hem nicel hem de nitel anlamda önemli reformlar gerçekleştirilmiştir. Ancak günümüzde eğitim sisteminde hâlâ yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunların çözülmesi ve eğitimin birey ve topluma **daha fazla** katkı sağlaması için reform çabaları devam etmektedir.

